

Как се саморазруши банка „Гирдап“

Марбуле Папазова

***Bank Girdap how self-destructive:** The case of "Girdap" goes to show those banks that are deeply damaged by their own actions. Regardless the political environment, their fate is mostly destined themselves shareholders and managers. Generally "Girdap" turns into cash to cover the family, domestic, political and any other expenses of its major shareholders and members of the Governing Council. And the result is not delayed. In 1925 "Girdap" went bankrupt.*

Key words: Bank Girdap, credit, bankrupt, finance.

Фалитът на тази голяма частна банка (една от първите акционерни частни банки в България) е значимо обществено събитие, проточило се съдебно-юридически до 30-те години. Този случай е ярък пример за това как преплитането на икономическите и политическите интереси води до дестабилизиране на финансовата система. Друга причина е стремежът на ръководството ѝ към печалба и монополизъм, който има и своите негативни страни – разпиляване на силите, несполучливи борсови операции, а банковия експерт Д. Йорданов посочва още, че „големи суми са отпускани на вътрешни и приближени на банката хора по текуща сметка срещу залог на ценни книжа от съмнителна стойност. И всичко това за спекулация с акциите на новите дружества“ [2, с. 48, с. 3].

Ключови моменти са натрупаните вътрешни дългове и съучастието на „Гирдап“. Събитията около нейния фалит показват методите, чрез които една частна банка може да се саморазруши чрез използването ѝ като средство за постигане на лични цели и за уреждане финансовото състояние на собствениците и управата.

В рапорт на инспекторите Хр. Василев и В. Шишманов за кредитното и финансовото положение на банка „Гирдап“ от 1924 г. се засича един остатък по заеми на „Гирдап“ срещу ценни книжа от 70, 5 млн. лв. Това са отпуснати кредити на членовете на Управителния съвет на банката, на чиновници и акционери на същата и на други частни лица [3, л. 10]. В по-голямата си част става дума за заеми срещу залог на акции от Българска Македонска банка, Горска търговска банка, банка „България“.

Българска Македонска банка е основана от самата „Гирдап“. Така например още при основаването на Банката членовете на Управителния съвет не правят необходимото за едно правилно и редовно внасяне на банковия капитал от 10 000 000 зл. лв. било в пари, било в натура – сурови необработени тютюни от банка „Гирдап“, от Акционерно дружество „Независима България“ в Русе, а допускат счетоводно-административни нередовности, като заменяне на едни тютюни с други, вместо предвидените активи вложени непредвидени такива, внесени тютюни в по-малко от предвидени и пр. Банка „Гирдап“ е трябвало да внесе 565 740 кг Дупнишки и Ксантийски тютюн за 2 062 200 лв. срещу 6 874 акции, а дружество „Независима България“ – 80 915 кг тютюн за 258 930 лв. за 8 631 акции. Вместо това обаче Гирдап внася 141 346 кг тютюн, а „Независима България“ – нищо [4, л. 137]

При емисията на акциите по увеличаване на капитала от 10 000 000 лв. на 50 000 000 лв. през 1918 г. са извършени редица нередовности и спекула с банкови акции с цел да се набавят облиги на членовете на Управителния съвет и за други лица в щета на Банката. Емисията е извършена от банка „Гирдап“ и клоновете на Македонска банка, като никакви информационни записвания в книгите на Македонска банка не съществуват, освен някои откъслечни данни. Макар и оскъдни източниците показват, че подписката страда от нередовности, като е допуснато да се връщат акции и намали банковия капитал. Например Бончо Боев и Марин Ковачев използвали банкови акции, записани като купени по сметката на фиктивни имена и когато курса на акциите е спаднал толкова много, че те не са стрували

почти нищо, същите двама, за да не плащат покупната стойност на акциите заявили, че въпросните акции не са техни, а на лицата по сметките, чиито имена са записани и понеже тези лица са фиктивни, Българска македонска банка губи продажната стойност на акциите [4, л. 137].

Показателен е приложеният списък на лицата, ползвали заемите на Софийския клон на „Гирдап“. Това са акционери на банката или хора „с бивше обществено положение“. На Ковачеви са отпуснати 36, 3 млн. лв. от всички раздадени от Софийския клон 67, 1 млн. лв. От тях 31, 1 млн. лв. са на Ив. Ковачев, който е основен акционер в „Гирдап“. Б. Боев дължи 10, 1 млн. лв. Сред останалите длъжници може да се отбележи В. Радославов със заеми от 1 млн. лв. [3, л. 10].

„Гирдап“ дава заеми и срещу собствените си акции, в това число и на самите членове на Управителния съвет, което противоречи на разпоредбите на Търговския закон. При тях не се изискват документи, от които да се установява, че въпросните лица действително залагат ценни книжа и получават парите. „Като се има предвид, че болшинството при тия заеми не са получавали никакви суми, а просто е ставало едно записване на акции от „Гирдап“, Българска Македонска банка и др. банки и то на кредит, като същите записани такива акции са оставени в банката, то в случая мъчно може да се докаже съществуването на заема и договора за залагане на ценни книжа.“ [3, л. 10].

През 1918 г. и 1919 г. в Българска Македонска банка на членовете на Управителния съвет Бончо Боев и Иван Ковачев се откриват текущи сметки за милиони левове, без да се спазват от управата на банката нужните за това формалности и без фактически да са дават в залог ценните книжа, срещу които формално фигурира, че се откриват тия сметки. С течение на времето тези сметки нарастват на големи суми и в резултат на всичко това Македонска банка претърпява големи загуби, понеже сметките стават изцяло почти несъбираеми. Ясно е, че тези сметки са открити с цел да се облагодетелстват горепоменатите членове на Управителния съвет [4, л. 137].

Още „Гирдап“ си позволява произволно да брави с депозирани при нея ценни книжа от длъжниците ѝ. Те „са залагани при други банки за свои нужди и за тия на някои от членовете на Управителния си съвет, като по този начин са останали самите заемни сметки на частните лица при банката негарантирани и ошетени титулярите на сметките от свободното депо [3, л. 11]. Банката се разпорежда безпрепятствено с акции на фирмите около нея като Българска Македонска банка, дружество „Лъв“, мини „Курило“ и др. Изолират се случаи, в които по лично нареждане на Б. Боев и Ив. Ковачев, се откриват заемни сметки срещу записани акции дори без знанието на титулярите“ [3, л. 14].

През 1924 г. ревизията на „Гирдап“ установява, че банката не е в състояние да посреща и най-дребни задължения по влоговете. Причините са ясни. „Допускано е на членовете на Управителния съвет да използват средствата на банката и то в неограничен размер, и без да е изисквано нужните гаранции. Давано е възможност на членовете на Управителния съвет да работят за своя сметка с капиталите на банката, без за това да е имало нужното решение от Управителния съвет на същата, като впоследствие така извършените сделки, по които са реализирани големи загуби, са ставали за сметка на банката. Допускано е заложените по заемите срещу ценни книжа титри да се предлагат частно от членовете на Управителния съвет, като по този начин са лишили банката от възможността да повърне тия ценни книжа на заложителите или на депозантите си, нещо, което е излагало доста много самата банка пред нейните клиенти и вложители. Много от презаложените ценни книжа, които са били с по-голяма стойност, са били презаложени лично от членовете на Управителния съвет и техни близки и впоследствие, заемите, отпускани срещу тях, са били изплащани от средствата на „Гирдап“, а ценните книжа, усвоявани от самите членове на Управителния съвет или техните близки или пък отстъпвани на други

банки, с които те са имали сметка, без за това да е известно управлението на „Гирдап“ [3, л. 30].

С назряването на кризата започват да се търсят и начините за преодоляването ѝ.

На 16 март 1922 г. Управителният съвет на „Гирдап“ (подсетен от БНБ) кани всички длъжници, включително и собствените си членове, да гарантират остатъците по своите сметки, като внесат разликата в брой, дадат под ипотека недвижими имоти или полици със сигурни и необезценени гаранции [3, л. 33].

Също така членовете на Управителния съвет са заставени да продадат имотите си и добитите суми да внесат в касите на „Гирдап“. Други вътрешни длъжници са накарани да прехвърлят крупни свои недвижими имоти на банката срещу задължения спрямо нея, с цел последната да ги продаде и с получените суми да плаща на вложителите. Такъв е случаят със сградата на банката в София на ул. Славянска 5, 2/3 от която са притежавани до 1921 г. от Бончо Боев, д-р П. Стайков и К. Качев. В същото време в нея се помещава и Министерството на финансите [5, л. 26]. „Гирдап“ оценява този дял на 7 млн. лв. Той ѝ се прехвърля срещу приспадане на 2, 2 млн. лв. (1/3 от имота) вътрешен дълг на Бончо Боев. И до 1924 г. „Гирдап“ не се сдобива с документи за собственост, поради невъзможността ѝ да внесе нужните такси по прехвърлянето [3, л. 24].

Предложението на „Гирдап“ е да продаде дела си на Българска народна банка и добитите суми да употреби за разплащане със своите вложители. Тази операция е одобрена с протоколно решение на Управителния съвет на БНБ, но Министърът на финансите отказва сделката, тъй като пред него се явява възможността да получи сградата безплатно, по новоприетия Закон за отчуждение на имоти за обществени нужди [5, л. 26]. По същия закон се отчуждават два големи имота на Бончо Боев – хотел „Империал“ и къща на ул. Врабча [6, л. 8].

На 18 март 1922 г. освен общата възбрана, която Българска народна банка налага на Иван Ковачев и Бончо Боев по депозиранияте им полици в Гирдап, пристъпва и към опис на движимите и недвижимите им имоти, което възбужда страх във вложителите и това усложнява още повече платежите. Ковачев пристъпва към ипотекиране на имотите си, а „Гирдап“ моли БНБ да нареди на Русенския си клон да преустанови описа, като се задоволи с общата възбрана до уреждането на ипотеките [7, л. 1].

Бончо Боев, от друга страна, моли да му се даде възможност сам да продаде имотите си, а не да се обявят на публична продажба, за да не отидат на безценица и по този начин да се издължи към БНБ по вземанията ѝ по негови полици, депозирани у нея, издадени от „Гирдап“ [7, л. 7]. Той моли още да му се даде време да продава имотите си постепенно /в София, Банки, Горна баня, Бургас и Варна/. Мотивира желанието си да продаде акциите си на един по-късен етап, когато ще имат по-висока стойност от сегашната, давайки пример с дружество „Лев“, което до скоро не е могло да се крепи, поради липса на оборотен кредит, но сега е най-добре поставено. Що се отнася до Гирдап, в нейна защита, Боев изтъква, че „тя не може изведнъж да събере вземанията си, за да посреща влоговете си, но вече три години, без външна помощ плаща влогове и ги е намалила от 40 млн. лв. на 13 млн. лв. А целият свят знае на какво се дължи деншното стеснено положение на Гирдап! Ние се поставихме начело на едно обществено дело – намаляване скъпотията на хляба през август 1919 г., за да не се даде време да се развие дейност към спадане на хараната, запечатаха се касите на Гирдап, мене ме интернираха, а директора на прехраната Ст. Вачев смениха. Веднага след това започна покачване цената на хляба, стигна се до стачакта на железничарите и до днешната скъпотия. Писаха се във вестниците всевъзможни измислици, за да накарат вложителите да си теглят влоговете. Цял свят се обяви против „Гирдап“! Даже самите анкетори канеха едрите вложители да теглят влоговете си от „Гирдап“. В своя защита Боев добавя, че не е

обикновен спекулантин и че нищо не е направил, което да дава морална подкрепа на едно емисионно учреждение да го мисли за такъв. Целта му е да осветли положението си пред БНБ и тя да не го довежда до катастрофа, защото въпреки големите си дългове, неговите имоти твърди, че възлизат на 4 млн. лв., ценните му книжа на 10 млн. лв. номинална стойност. Смята, че не заслужава да бъде унищожен по пътя на ликвидацията от БНБ [7, л. 15-17].

Управителният съвет на БНБ решава на 18 юли 1922 г. с получената сума от продажбата на заложените от Македонска банка при Сити банк, Ню Йорк тютюни, да се покрие част от задълженията на Боев и Ив. Ковачев, след което се пристъпи към продажбата на ценните им книжа и недвижими имоти до размер, който да обезпечи дълговете им към нея [7, л.18].

От рапорта на инспектора А. Монеv до Управителния съвет на БНБ за извършената проверка по книгите на „Гирдап“ през 1922 г. относно задълженията на Марин Ковачев към последната се констатира, че той ѝ дължи около 2, 7 млн. лв., а внася само 144 хил. лв. срещу продажба на актив, от който е взел над 1 млн. лв. Дори се стига до там, Марин Ковачев да бъде убеждаван от Бончо Боев да внесе цялата сума от 1 млн. лв. на банката. През целия период на делата по несъстоятелност (1922-1925 г.) се водят безконечни преписки с „Гирдап“, която напразно настоява постъпленията от продадените имоти да бъдат внесени за погасяване на вътрешните дългове [6, л. 48-49]. Фактически „Гирдап“ не взема сериозни мерки за гарантиране на вземанията си от вътрешните си длъжници. До 1924 г. Ив. Ковачев, Б. Боев и други все още не са внесли нищо.

Отношенията на „Гирдап“ със собствените ѝ акционери длъжници съвсем не са затворени в самата институция. Те са преплетени тясно с Българска народна банка.

През 1921 г. са протестирани полици на Б. Боев за 1, 5 млн. лв., на Ив. Ковачев – за 695 хил. лв. и на видния радославист Ив. Алтимирски – за 100 хил. лв. Те са издадени на „Гирдап“ и депозирани в БНБ срещу текущи сметки на тримата [6, л. 81]. За да гарантира вземанията си последната заплашва, че ако длъжниците не ѝ дадат в ипотека недвижимите си имоти, ще вземе изпълнителни листове срещу тях и ще наложи възбрани върху имотите [8, л. 76].

БНБ първоначално отлага изпълнението на мерките, надявайки се заплахата ѝ да ги принуди да опитат да уредят положението си. Разбирайки, че Ив. Ковачев е използвал този период, за да продава част от недвижимите си имоти, без да внася постъпленията за погасяване на дълга, тя започва да действа [8, л. 98].

БНБ налага възбрана на върху всички недвижими имоти на Боев и Ив. Ковачев, а те от своя страна мигновено предлагат за ипотекиране списък от имоти на обща сума от 3, 2 млн. лв. [8, л. 99]. В крайна сметка БНБ задвижва процедура за публична продажба на ипотекираните имоти, върху които е наложена забрана.

В писмо на Боев до Управителя на БНБ с молба за отмяна на публичната продажба на негови недвижими имоти за дълговете му към нея, той се опитва да докаже, че публичната продажба ще бъде в ущърб на неговите интереси така и на онези на БНБ, както „Гирдап“ се опитва да убеди, че обявяването ѝ в несъстоятелност ще бъде вредно за самата Народна банка. И докато първата част на текста засяга имуществени и процедурни въпроси, то заключението показва гледната точка на човек, който до неотдавна се е ползвал с привилегиите на Народна банка, вече се е сблъскал с обратната страна на нейната политика и още повече, че той я обвинява за същата тази политика, която му е позволила да натрупа милиони. „Времето за езекутирането ми от БНБ не е най-подходящото, тъкмо в момента, когато последната стъпва в пътя на една възстановителна стопанска, а не на една разрушителна дружбашко-болшевишка политика. Средството на съдебните пристави може да бъде обяснено за една чисто спекулативна банка, принудена към него от бушуващата парична криза. Средството на БНБ, която е повикана, с нейния нов закон за възстановяване на народното

стопанство, е не само изчакването да мине бурята, ами да въздържи помитането на тая буря чрез недопускането да се ликвидират стопанства, които още не са стигнали до този момент, поради реални загуби, а не само счетоводни, формални и валутни, защото БНБ представлява цялото народно стопанство, което чрез своето политическо управление само подрови основите на частните стопанства, като обезцени собствените си пари. В това начало на „вими о грях“ (за извинение на грешни дела) лежи моралното право на всеки длъжник към БНБ да иска от нея самата тя да не го екзекутира, защото тя е началото на инфлационния грях. Надявам се Г-н Управителю, че вашето просветно чувство няма да види в горните ми редове мисъл за обвинение на когото и да е, защото когато историята обвинява, тя само оправдава личностите.“ [6, л. 8-9]. Текстът резюмира онова виждане, което отхвърля личната отговорност за собственото стопанско поведение.

От преписка по несъстоятелността на „Гирдап“ се констатира, че през 1931 г. освен ипотеките, наложени върху имотите на Боев, БНБ гласи да наложи заповест върху пенсията му. Той многократно е улесняван от Народна банка в изплащането на дълга си към нея.

Що се отнася до дълга на Иван Ковачев (през този период вече покойник), от близо 3 млн. лв., е наложен заповест върху пенсията на съпругата му, откъдето постъпва тримесечно една незначителна сума от 600 лв. Други действия не са предприети, поради факта, че няма какво друго да се предприеме [4, л. 151].

Срещу Марин Ковачев, дължащ около 1, 4 млн. лв. също не са предприети никакви изпълнителни действия, понеже не притежавал никакви имоти. А върху единствения му доход – пенсията, държавният бирник е наложил заповест за дължими суми от 4 955 270 лв. [4, л. 151].

Оказва се до този момент, че единствено най-резултатно се действа срещу Б. Боев, поради това че от останалите няма какво да се вземе. Остатъкът от неговия дълг е изплатен от сина му Борис, който е инспектор в БНБ, където Боев е бил някогашен управител (1096-1908 г.) [1, с. 525].

Случаят с „Гирдап“ идва да покаже онези банки, които са дълбоко увредени от собствените си действия. Независимо от политическата обстановка, тяхната съдба най-вече е предначертана от самите акционери и управляващи. Изобщо „Гирдап“ се превръща в каса за покриване семейните, битовите, политическите и всякакви други разноски на главните си акционери и членовете на Управителния съвет. И резултатът не закъснява. През 1925 г. „Гирдап“ банкрутира.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Аврамов, Румен. Комуналният капитализъм. С., 2007.
- [2] Българска народна банка. Сб. документи. Т. 3. 1915-1929 г. С., 2001; Русе 7 (Русе). № 11, 1991.
- [3] ЦДА, ф. 285К, оп. 3, а.е. 22.
- [4] ЦДА, ф. 285К, оп. 8, а.е. 1033.
- [5] ЦДА, ф. 285К, оп. 8, а.е. 1034.
- [6] ЦДА, ф. 285К, оп. 8, а.е. 1035.
- [7] ЦДА, ф. 285К, оп. 8, а.е. 1106.
- [8] ЦДА, ф. 285К, оп. 8, а.е. 1055.

За контакти:

Докторант Магбуле Папазова, Катедра „Педагогика, психология и история“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: magbule_sivri@abv.bg

Докладът е рецензиран.